

GÖRSEL SANATLARDA ÖLÜMÜN NESNELEŞTİRİLMESİ VE İMGELEŞTİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A Research On The Sampling And Imagination Of Death In Visual Arts

Sevdenur TANRIVERDİ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi, Resim İş Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi.
Sivas/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0037-6855>

Dr. Öğr. Üyesi. Okan BOYDAŞ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Dr. Öğretim Üyesi, Sivas/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3267-1058>

ÖZET

İnsanlığın varoluşundan itibaren ölüm ve yok oluş evrensel problemler arasında yer almıştır. Bu bağlamda bunun tam tersi bir amaç olan ölümsüzlüğe ulaşma çabası insanı üretmeye, dönüştürmeye, nesneleştirmeye ve imgeleştirmeye itmiştir. Sanat var olduğundan beri Hans Baldung, Francisco José de Goya, Frida Kahlo, Damien Hirst, Caravaggio gibi birçok sanatçı ölüm temasını çalışmalarında konu olarak kullanmıştır. Sanat tarihine bakıldığında ölüm sanatta en çok kullanılan temalardan biri haline gelmiştir. Ölüm kavramının sanattaki yerini anlayabilmek için ölümün tanımını, dinlerdeki yerini ve eski zamanlardan itibaren bu kavrama yüklenen anlamı kavramak gereklidir.

Hazırlanan bu çalışmanın amacı, ölüm kavramının sanatın gelişim sürecindeki işleniş şekillerini farklı çalışmalar üzerinden açıklamaya çalışmaktır. Bu bağlamda çalışmaya konu olan sanatçıların ürettiği sanat eserlerinin ölüm olgusu üzerinden değerlendirilmesi önemlidir.

Çalışma, bilimsel araştırma yaklaşımlarından olan nitel araştırma yöntemine bağlı kalınarak, literatür taraması yoluyla oluşturulmuştur. Literatür taramasında konu ile ilgili tez, kitap, makale ve yayınlar incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ölüm, Sanat, Memento Mori.

ABSTRACT

Death and extinction have been among the universal problems since the existence of humanity. In this context, the effort to achieve immortality, which is the opposite goal, has pushed people to produce, transform, objectify and imagine. Since its existence, many artists such as Hans Baldung, Francisco José de Goya, Frida Kahlo, Damien Hirst, Caravaggio have used the theme of death in their works. Looking at the history of art, death has become one of the most used themes in art. In order to understand the place of death in art, it is necessary to grasp the definition of death, its place in religions and the meaning attributed to this concept since ancient times.

The purpose of this study is to try to explain the way the concept of death is processed in the development process of art through different studies. In this context, it is important to evaluate the works of art produced by the artists who are the subject of the study through the phenomenon of death.

The study was created by the method of literature review, adhering to the qualitative research method, which is one of the scientific research approaches. Theses, books, articles and publications related to the subject were examined in the literature review.

Keywords: Death, Art, Memento Mori.

1.GİRİŞ

Ölüm veya yok oluş insanın deneyimlemeden anlayamayacağı, anladığında ise, gerisin geriye dönüp vakıf olduğu sırrı dostlarına anlatamayacağı büyük bir gizemdir. Ölüm her zaman yamacımızda olan herkesin bildiği ama sürekli unutulmuş bir gerçektir. Yaşadığımızı bize en iyi hatırlatıcıdır. Ölümün, unutulduğu kadar hatırlatıcısı da bir hayli fazladır. Bu durumu fark eden insanlar çare olarak öldükten sonra yeni bir yaşamın başladığına inanmışlardır. İnsanların ölüm ve

yok olma endişesine en büyük teselliği yeniden diriliş, Mahşer, Ahiret, Cennet ve Cehennem inancı gibi kavramlar ile dinler getirmiştir (Soylu, 2019). Ölümü, canlı varlıkları insanın hayvanın ya da bitkilerin yaşamsal işlevlerini bir daha yapamamak üzere sona ermesi, ömrün bitmesi, yaşamın tam ve kesin olarak sonu olarak tanımlamak mümkündür.

Ölümün kaçınılmaz bir son olduğu gerçeği üzerine olan yaygın korku, kaygı, umutsuzluk ve kızgınlık duygularını insanlar her dönemde farklı alanlara farklı biçimlerde aktarmaya çalışmışlardır. Sanat bunların başında gelir. Ölüme engel olmaya çalışmak öncelikle insana has projeleri yaşama geçirip bir çeşit ölümsüzleşebilme niyeti şeklinde anlaşılabilir. Eğer 'ortalarda olmama', 'gözden kaybolma', 'unutulmuş olma', insana ıstırap yaşatıyorsa; ölmek, ama unutulmamak, yaşarken kalıcı işleri hayata geçirmekle, ebedi yapıtlara imza atmakla mümkün olabilecektir (Koç, 2009). Sanatsal eserler ortaya çıkarmak, öldükten sonra da yaşamının farklı bir biçimi olarak görülebilir. Hiçbir zaman ölmek istemeyen sanatçı, ölümsüzlük sırrına eseriyle ulaşır. Sanatçılar maddi olarak ölseler bile manevi olarak eserleriyle yaşamaya devam ederler (Aksoy, 2018:119).

Sanatçılar, eserlerinde ölüm ve yaşamın hatırlatıcısı görevi taşıyan eserler üretebilirler. Yaşamın geçiciliğini, gençliğin baki olmadığını, her şeyin sonunda ölümü bütün canlıların tadacağını eserlerinde yer verirler. Bu bağlamda ölüm temasının yanı sıra resim sanatında yaşamın faniliğini ve ölüm gerçeğini temsil eden çeşitli sembolik anlatımlar vardır. "Memento Mori" (fani olduğunu hatırla veya öleceğini unutma) bunlardan biridir. Resimlerde kutsal kişiler ve imgeler yanı sıra, nesnelere ve doğa görünümüne de mecazi anlamlar yükler.

Bu bağlamda çalışmanın anlam ve kurgu bütünlüğü açısından sanatta ölüm temasının, seçilen sanatçıların çalışmaları üzerinden değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

2. SANATTA ÖLÜM TEMASI

Sanat içinde bulunduğumuz her duyguyu, tutkuyu yansıtabilecek güçtedir. Sanat insana dair her şeyi yansıtmakla sorumluya, insanda bu kadar yoğun bir duygu uyandıran ölümü görmezden gelmemiştir. Birçok sanatçı farklı dönemlerde ölümün hatırlatıcısı olan eserler ortaya çıkarmışlardır. Üslup olarak birbirlerinden oldukça farklı olmasına rağmen vermek istedikleri mesaj ortaktır; ölüm.

Hazırlanan bu çalışmaya konu olan sanatçılardan ilki, Alman Rönesans ressamı Hans Baldung Grien'dir. Alman ressam Hans Baldung, Sanat dünyasına Çoğunlukla ölüm teması ve karanlık korkutucu temalar üzerine eserler veren ressam yine böyle bir eserde âdemoğlunun hayat serüvenini 3 evrede ölümle birleştirdiği bir portre ortaya çıkarmıştır (Resim 1).

Resim: 1 Hans Baldung 'İnsanın Üç Çağı ve Ölüm', 151 × 51 cm 1544.

Sanatçının yaşama ne kadar tutkuyla bağlı olduğu, ölüm gerçeği ile ne kadar ilgilendiğini eserlerinde görmek mümkündür. Ölüm kavramı ile yakın ilişki içinde olan sanatçının, duygusal olarak çıkmazda olduğu savı da ortaya atılabilir. Çalışmalarına bakıldığında, hem bedenün cazibesi hem de dehşeti ile bedenle derinden ilgilenmiş olduğu görülebilir. Eser, kişinin gençliği ve yaşlılığı, insan vücudunun güzelliği ve soldurmasının sembolik bir tasviridir (Resim-1). Çalışmada tasvir edilen alegorik kadın figürleri, zamanın geçiciliği ve acımasızlığı hakkında düşünmeye neden olur. Uyuyan bir bebek gençlik daha sonra bitkin yaşlılık ve son olarak bir kum saati ile bir iskelet şeklinde figür olan ölüm ise hayatın sonu olduğunun göstergesidir. Baldung'un çalışmalarında, insan vücudunun güzelliğine dair düşünceler neredeyse her zaman korkunç ölüm görüntüleri ile birlikte tasvir edilir.

Ölüm temasını eserlerinde işleyen diğer bir sanatçı İspanyol ressam Romantizm akımının önde gelen isimlerinden olan Francisco José de Goya'dır. Goya ölüm temasını işlediği eser 'zaman ve yaşlı kadınlardır'(Resim-2). Goya, sıradan insanların sempatik resimlerini yaparken soyluları yergisel olarak resmeder. Resim aslında Goya'nın 1797 -1798 döneminde yaptığı "Los Caprichos" adlı bakırdan levhalara kezzapla işleyerek yaptığı çizimlerden birine dayanır. Resimde verilmek istenen *Vanitas* algısı net bir şekilde görülmektedir. Goya resminde, ölümün insanın tepesinde gezdiğini ve güzelliğün kalıcı olmadığını çirkinliğin gelebileceğini anlatmak istemiş, bunu yaşlılar üzerinden sembolleştirmiştir.

Resim: 2 Francisco José de Goya 'Zaman ve Yaşlı Kadınlardır', 181 x 125cm

Resimde kadının elinde "Qué tal?" Yazan bir obje tutmaktadır. İki kadınında objeye dikkatli biçimde bakmaktadır. Goya, ölümün kapısında gözle görülür bir şekilde geldiklerinde nasıl olduklarını sorarak bu kadınlarla alay etmek istemiştir.

Eserlerde ölüm teması yıllar boyunca işleyen diğer bir sanatçı Frida Kahlo'dur. 1940 yılında yapmış olduğu "yatak" ya da "rüya" olarak bilinen çalışmasında, ölümü izleyenine hissettirebilecek kadar yoğun bir anlatım dili kullandığı görülmektedir (Resim-3).

Resim: 3 Frida Kahlo 'Ölüm', 74 x 98,5 cm 1940.

Dünyadaki pek çok ülkenin aksine ölüm, Meksika'da yas tutulması gereken bir kavram değildir. Aksine "Ölümler Günü" festivali gibi bir seremoni ile ölümlerle kutlanacak bir ritüeldir. Çoğu insan için tuhaf gelmesine rağmen, Meksika'da ölüm ve yaşam karmaşık bir şekilde birbirine bağlıdır. Frida 1940 yılında resmettiği 'Ölüm' adlı tablosunda Frida, hem de iskelet başları iki yastıkla yan yana yatar vaziyette kendisini tasvir etmiştir. Frida derin bir uykudayken iskelet uyanık ve izlemektedir. İskelet aynı zamanda her an patlayabilen patlayıcılarla da donatılmıştır. Frida'nın vücudundaki yeşil bitkiler, yaşamın ve yeniden doğuşun sembolü olarak görülebilir. Arka plandaki bulutlar hafif ve havadar ve yatak gökyüzünde süzülüyor gibi tasvir edilmiştir.

Ölüm teması, tüm dönemler de olduğu gibi Modern sanatında konusu olmuştur. Hazırlanan bu çalışmaya konu olan diğer bir sanatçı Damien Hirst'tür. İnceleyeceğimiz eserleri çalışmasıdır (Resim 4-5).

Resim 4: Damien Hirst, 'Anne ve Çocuk' (Buzağı) 1136 x 1689 x 622 mm | 44,7 x 66,5 x 24,5 inç, Her biri iki parça (inek): 2086 x 3225 x 1092 mm | 82,1 x 127 x 43 inç, 1993.

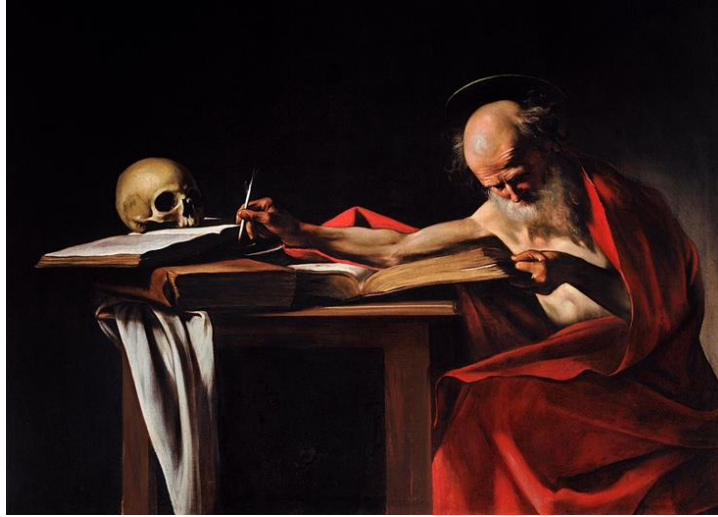
Resim 5: Damien Hirst, 'Anne ve Çocuk' (Buzağı), 1993.

Hirst'ün “Anne ve Çocuk” isimli bu çalışması ona 1995'te Turner Prize ödülünü kazandırmıştır. Sanatçının postmodernizmle yaygınlaşan yeni sanat formlarını ölüm temasını ve dini sorgularken kullanmaya devam ettiği görülmektedir. Görsellerde dört tane formaldehit sıvısı ile dolu tank içerisinde her biri ikiye bölünmüş bir inek ve yavrusu görülmektedir. Çalışmanın orijinal halinde hayvanlar, sergiyi ziyaret eden ziyaretçilerin tankların arasında yürüyebileceği ve hayvanların içlerini görebileceği alana sahip olarak yerleştirilmiştir (Yılmaz, 2019). Sanatçı, Hristiyanlıkta mühim yerleri olan kutsal anne ve çocuk İsa figürlerine göndermede bulunmaktadır. Hirst çocuk ve annesinin arasındaki bağı koparmakla kalmayıp fatal bir şekilde benlikleri de parçalamıştır. İdealleştirilmiş bir birliğin (genellikle birleştirilmeden evvel parçalanma korkusu bulunan) elde edilmesinin ya da elde edilmesinin imkânsızlığına dair soruları sanatçının sordurtmak istediği aşıkardır. (www.akilfikir.net/olum-kavraminin-isiginda-postmodern-sanatta-beden-imgeleri/2019)

2.1. Memento Mori

Memento Mori”, Latince “fani olduğunu unutma, ölümü hatırla” demektir. “Memento te hominem esse” (sadece bir insan olduğunu hatırla), respice post te! hominem te esse Memento! (Arkana bak! Sadece bir insansın, unutma!). Memento Mori zaferden gururla dönen Roma generallerine ölümü ve faniliği hatırlatmak için söylenmiş bir uyarı olarak literatürde yer alır (Ertürk, 2018).

Sanat tarihinde Memento Mori kavramının kullanımı ortaçağa kadar gider. Barok döneminde daha çok görünmekle birlikte günümüze kadar hemen her dönemde bu konuya ilgi duyanlar olmuştur. Bilhassa Avrupa resminde Momento Mori Hristiyanlık öğretisini esas alır (Soylu, 2019). Memento Mori resimlerinde daha çok kafatası yer almaktadır (Resim 6).

Resim 6: Caravaggio, Aziz Jerom, 112 x 157 cm “Memento Mori”, 1605.

3. SONUÇ

Ölüm, canlı varlıkların yaşamsal vazifelerinin bir daha gerçekleştirememek üzere son bulması, hayatın son bulması, yaşamın bitişi veya bir ruha sahip canlının yaşamının geri dönülmeyecek şekilde sona ermesidir biçiminde ifade edilebilir. Sanat her duyguyu, her tutkuyu yansıtabilecek güçtedir, “ölüm”ü tasvir etmeden yoluna devam etmemiştir. İnsana dair her şeyi yansıtmakla sorumlu olduğu düşünebilecek sanat, insanda yoğun bir duygu uyandıran ölüm temasını da görmezden gelinmemiştir. İnsanın baş edemediği ölüm ve ölüm korkusu en büyük çaresizlik gibi görünse de bu durum insanı, alternatif ölümsüz olabilme çabası içine sokmuştur. Ölüm korkusu insanı dönüştüren, yaratan, kalıcı izler bırakma derdine düşüren, yaşamın dönüştürücüsü haline gelmiştir. Bu bağlamda sanat hem ölümün hatırlatıcı rolünü üstlenir, hem de sanatçıların geride bıraktıkları eserleri ile ölümsüzlüğe ulaşmalarına aracılık eder.

Ölüm kavramının sanat eserlerinde işleniş biçimlerine bakıldığında kişilere, kültürlere ve dönemlere göre farklılık içerdiği görülmektedir. Bir başka deyişle sanatçının içinde bulunduğu

toplum ve döneme dair edimleri, ölüm temasının eserlerdeki işleyiş biçimlerinde açıkça görülebilmektedir. Bu bağlamda yaşamın diğer ucunda görülen ölüm kavramının gizemi, insanoğlu varolduğu sürece tıpkı yaşamda olduğu gibi sanat içerisinde de varlığını devam ettirecektir.

KAYNAKLAR

Aksoy M. (2018), *Rönesans Resim Sanat'ında Ölüm Teması*, Journal Of Interdisciplinral And Intercultural Art dergisi, Cilt: 3, Sayı: 6, Kasım- Aralık

Bulut Ü. (2003) Avrupa resminde üslup ve anlam ilişkisi Arkeoloji ve sanat yayınları

Soylu R. (2019), *Resimde Ölüm ve Fanilik İmgelerinin Göstergibilimi Çözümlemeleri*, Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 23, Aralık 2019, s. 40-52.

Yılmaz A. (2019) *Damien Hirst'in Eserlerinde 'Ölüm' Teması*, dil, 57 (2019 Mayıs): s. 577-586. doi: 10.7816/idil-08-57-04

İNTERNET KAYNAKLARI

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Three_Ages_of_Man_and_Death#/media/File:Hans_Baldung_009.jpg 8 Ocak 2021'de alınmıştır.

"Hans Baldung." Wikipedia. 20 Ekim 2020. Web. 2 Ocak 2021

<https://franciscogoya.com/images/paintings/time-and-the-old-women.jpg> 20 Aralık 2020'de alınmıştır.

"Francisco Goya." Wikipedia. 4 Aralık 2020. Web.20 Aralık 2020

<https://www.fridakahlo.org/images/paintings/the-dream-the-bed.jpg> 10 Ocak 2021'de alınmıştır.

[https://en.wikipedia.org/wiki/File:Saint_Jerome_Writing-Caravaggio_\(1605-6\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Saint_Jerome_Writing-Caravaggio_(1605-6).jpg) 10 Ocak 2021'de alınmıştır.